

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญของประเทศ เพราะนอกจากเป็นอาหารหลักของคนไทยแล้ว ยังมีบทบาทในการสร้างงานและสร้างรายได้ให้กับประชากร (กรมส่งเสริมการเกษตร 2544 ก : 6) พิจารณาได้จากในปี 2543 ประเทศไทยมีพื้นที่การหว่านประมาณ 60 ล้านไร่ มีผลผลิตเฉลี่ยไร่ละ 420 กิโลกรัม ปริมาณข้าวเปลือกปีละประมาณ 20-22 ล้านตัน สามารถส่งเป็นสินค้าออกจำหน่ายในตลาดต่างประเทศปีละ 5-6 ล้านตัน ข้าวสาร ทำรายได้ให้ประเทศปีละมากกว่า 70,000 ล้านบาท (กรมส่งเสริมการเกษตร 2543 ก: 9)

เมล็ดพันธุ์ข้าวเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการผลิตข้าวและพัฒนากิจการเกษตรของประเทศ ความต้องการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวของประเทศประมาณปีละ 900,000 ตัน ในขณะที่หน่วยราชการสามารถผลิตได้ประมาณปีละ 70,000 ตัน หรือร้อยละ 7.7 ของความต้องการทั้งหมด เกษตรกรมีการใช้ข้าวพันธุ์ดีคิดเป็นร้อยละ 82 ของพื้นที่หว่านปี ในจำนวนนี้บางส่วนใช้ปลูกมาแล้ว 2 - 4 ปี ในกรณีใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวมากกว่า 4 ปี จะทำให้ผลผลิตและคุณภาพข้าวต่ำ ราชการจึงแนะนำให้เกษตรกรเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ข้าวทุก 4 ปี ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนขึ้น เพื่อให้เกษตรกรมีแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ดีในท้องถิ่นไว้ปลูกโดยไม่ขาดแคลน (กรมส่งเสริมการเกษตร 2543 ก: 10)

กรมส่งเสริมการเกษตร (2543 ก: 3) จึงมีแนวคิดให้มีการจัดตั้งองค์กรเกษตรกรที่เรียกว่า “ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน” ทำหน้าที่ผลิตและกระจายเมล็ดพันธุ์ดีไปสู่เกษตรกรในชุมชนอย่างทั่วถึง รวมทั้งการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวที่ถูกต้องและเหมาะสม ดังนั้น ตั้งแต่ปี 2543 เป็นต้นมา กรมส่งเสริมการเกษตร (2544 ก : 8) ได้ดำเนินงานโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในเขตพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิ ข้าวเจ้า และข้าวเหนียว โดยมีเป้าหมายที่จะดำเนินการให้ครบทุกตำบลที่เป็นแหล่งปลูกข้าวสำคัญทั่วประเทศในปี 2549 เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี และปัญหาการใช้เทคโนโลยีการผลิตข้าวที่ไม่ถูกต้องและเหมาะสม โดยให้เกษตรกรรวมตัวเป็นองค์กรเพื่อพัฒนาให้มีความเข้มแข็ง และสร้างองค์ความรู้ จัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนภายใต้การส่งเสริมและสนับสนุนจากทางราชการ

ทั้งนี้เพื่อเพิ่มผลผลิตและคุณภาพข้าว ตลอดจนเชื่อมโยงการตลาดข้าวอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อช่วยให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น

จังหวัดนครสวรรค์มีพื้นที่ปลูกข้าว 2.6 ล้านไร่ ผลผลิตข้าวเปลือกประมาณ 1.2 ล้านตัน ซึ่งขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนในฤดูกาลทำนา ข้าวจึงเป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญของจังหวัด นครสวรรค์และให้ปริมาณผลผลิตมากที่สุดในภาคเหนือ (สำนักงานเกษตรจังหวัดนครสวรรค์ 2542 :20) อำเภอไพศาลีเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดนครสวรรค์มีพื้นที่ปลูกข้าวทั้งหมด 299,225 ไร่ โดยเป็นเขตพื้นที่อาศัยน้ำฝนซึ่งให้ผลผลิตต่อไร่ประมาณปีละ 550 กิโลกรัม ปริมาณผลผลิตรวม 164,573 ตัน (สำนักงานเกษตรอำเภอไพศาลี 2549: 8) และได้รับอนุมัติให้ดำเนินโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน จำนวน 30 ศูนย์ ตามนโยบายของกรมส่งเสริมการเกษตร ตั้งแต่ ฤดูกาลเพาะปลูกปี 2543/2544 ถึงฤดูกาลเพาะปลูกปี 2549/2550 เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ดีของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในชุมชน โดยเน้นการจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ดีและกระจายพันธุ์ดีจากแปลงพันธุ์สู่เกษตรกรในชุมชน ให้มีเมล็ดพันธุ์ดีที่มีคุณภาพและราคาไม่แพงไว้ใช้อย่างต่อเนื่อง และยังเน้นให้เกษตรกรผู้ร่วมโครงการได้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีไว้ใช้ทำพันธุ์เองในชุมชน และเป็นแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวพันธุ์ดี

เนื่องจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีไว้ใช้ทำพันธุ์เองในชุมชนของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ ต้องมีการปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของกรมส่งเสริมการเกษตรอย่างเคร่งครัด ในการทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จึงต้องการศึกษาว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนยอมรับและสามารถนำเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวไปปฏิบัติเพียงใด มีปัจจัยอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว มีปัญหาและข้อเสนอแนะในการปฏิบัติการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหรือไม่อย่างไร เพื่อนำข้อมูลจากการศึกษามาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการดำเนินงานของโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน และการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสมแก่เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในอำเภอไพศาลีต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

2.1 เพื่อศึกษาปัจจัยพื้นฐานด้านสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

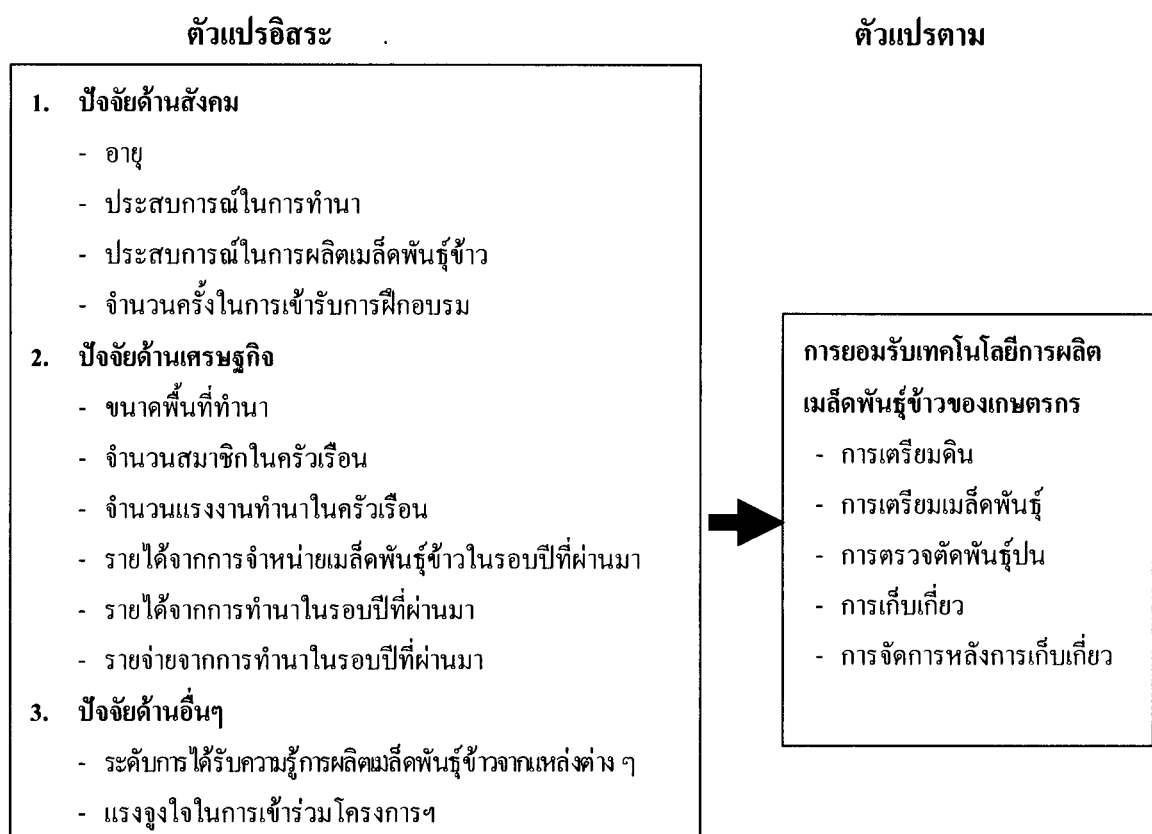
2.2 เพื่อศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกร

2.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกร

2.4 เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกร

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยในเรื่องนี้ เป็นการศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกร โดยกำหนดตัวแปรอิสระ คือปัจจัยด้านสังคม จำนวน 4 ตัวแปร ได้แก่ อายุ ประสบการณ์ในการทำนา ประสบการณ์ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว และจำนวนครั้งในการเข้ารับการฝึกอบรม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจจำนวน 6 ตัวแปร ได้แก่ ขนาดพื้นที่ทำนา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานทำนาในครัวเรือน รายได้จากการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ รายได้จากการทำนา และรายจ่ายจากการทำนา และปัจจัยด้านอื่น ๆ ได้แก่ ระดับการได้รับความรู้การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวจากแหล่งต่าง ๆ และแรงจูงใจในการเข้าร่วมโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นตัวแปรอิสระที่อาจมีความเกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรซึ่งเป็นตัวแปรตาม ดังกรอบแนวคิดการวิจัย ต่อไปนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจและปัจจัยอื่น ๆ มีความเกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนของเกษตรกรในอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

5. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนจำนวน 30 ศูนย์ รวม 600 ราย ในอำเภอไพศาลี ซึ่งดำเนินการตั้งแต่ปี 2543 และดำเนินการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวต่อเนื่องจนถึงปี 2549 ใน 8 ตำบล คือ ตำบลโคกเคี้ยว ไพศาลี วังน้ำลัด ตำบองชัย วังข่อย นาขอม ตะคร้อ และตำบลโพธิ์ประสาท

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 เมล็ดพันธุ์ข้าว หมายถึง เมล็ดข้าวเปลือกที่ผ่านขั้นตอนการผลิตตามหลักวิชาการ ตั้งแต่การเตรียมดินจนถึงการเก็บรักษา และนำไปใช้เป็นเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูกของเกษตรกร

6.2 การเป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกร หมายถึง การที่เกษตรกรเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มอาชีพการเกษตรอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยความสมัครใจเพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพการเกษตร

6.3 ประสบการณ์ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว หมายถึง จำนวนปีที่เกษตรกรเริ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวจนถึงปีที่ทำการวิจัย (ปี 2551)

6.4 การฝึกอบรม หมายถึง จำนวนครั้งที่เกษตรกรเข้ารับการฝึกอบรมการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร ตลอดระยะการเจริญเติบโตของข้าว ซึ่งกำหนดไว้ตลอดฤดูกาลผลิต

6.5 ขนาดพื้นที่ทำนา หมายถึง จำนวนพื้นที่ทำนาที่เกษตรกรใช้ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ทั้งพื้นที่ที่เป็นของตนเองและพื้นที่เช่า

6.6 ราคาเมล็ดพันธุ์ หมายถึง ราคาจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวต่อกิโลกรัมที่เกษตรกรได้รับในฤดูกาลผลิต ปี 2549/50

6.7 รายได้จากการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ หมายถึง รายได้ที่เป็นเงินที่เกษตรกรได้รับจากการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวทั้งหมดในฤดูการผลิต ปี 2549/50

6.8 รายได้จากการทำนา หมายถึง รายได้ที่เป็นเงินที่เกษตรกรได้รับจากการจำหน่ายข้าวทั้งหมดในรอบปี 2549/50

6.9 เทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว หมายถึง การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวตามหลักวิชาการ ตั้งแต่การเตรียมดิน การเตรียมเมล็ดพันธุ์ การตรวจคัดพันธุ์ปน การเก็บเกี่ยว และการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว

6.10 ระดับแรงงูใจในการเข้าร่วมโครงการ หมายถึง ระดับความคิดเห็นของเกษตรกรเกี่ยวกับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีการวัดตามเกณฑ์ที่กำหนด

6.11 การยอมรับ หมายถึง ระดับความคิดเห็นของเกษตรกรและการนำเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวไปปฏิบัติตามในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือทุกขั้นตอนของการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวรวม 5 ด้าน คือ การเตรียมดิน การเตรียมเมล็ดพันธุ์ การตรวจคัดพันธุ์ปน การเก็บเกี่ยว และการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนและการดำเนินงานโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ และท้องถิ่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน

7.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยใช้ประกอบการจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรม เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวให้แก่เกษตรกรได้อย่างเหมาะสม